

obezbeđeni jubilej

slobodan sv. milić

Jedna od najtrajnijih ustanova jugoslovenske posleratne kulture doživela je svoj vremeniti jubilej, iako u oskudnim trenucima, bez bitnih promena u kursu, sa komadima društvene kritike i kritike našeg doba koji lagano postaju tradicija u svojoj nerazlučivosti od političke subbine, sociološkog naturalizma, prosvetiteljske etike i primenjene metafizike. I sam glumac i pisac, selektor Fabijan Šovagović u svom izboru vodio je najviše računa o piscu i glumcu. Hteo je da ispravi nepravdedno prečekivanje itekako prisutnih pisaca (Brašan i D. Mihajlović). Ali mu to nije pošlo za rukom sa rezljama inače darovitog Svilbena u inferiorističkim ansamblima riječkog i leskovačkog pozorišta (»Svečana večera u pogrebnom preduzeću« i »Nečastivi na Filozofskom fakultetu«). Brašanovi satirični tekstovi (»groteske tragikomedije«) dogmome nisu izgubili aktuelnost s kraja sedamdesetih i početka osamdesetih godina jer u sebi nose večne klince naših »gogolijada«, ali su upravo zato nudili mogućnosti modernog distanciranog postupka, koji nije izveden do kraja. Sličan slučaj zbio se i sa Krležom na početku Igara. Nezaobilazni klasik pojавio se u dramatizaciji nezaobilaznog Belovića. Dobio je nezaobilaznu nagradu za dramatizaciju, ali nas nije uverio u svršišnost obavljenog režijskog posla (»Sprovod u Terezienburgu«). Ako je i počelo s nepovoljnim omenom, ovogodišnje Pozorje je pružilo grade dedama i sinovima, ali ne i unucima. Agonija crnožute monarhije i individua na gubitku, sa krležjanskim kompleksom moralnog raspadanja u istorijskom hodu, nisu se zaustavili mnogo dalje od četrdesetosme. Dakle, nisu stigli da naši dana. A da li je u tome uspeo jugoslovenski teatar? U tri predstave svakako jeste. Diskretne šarm prekretnice četrdesetosme zadrzale su »Srećna nova 49.« i »Mreščenje šarana«, a mistiku revolucije dostigla je »Ana.«

Okrugli sto kritike nije bio pravo mesto za razgovor o ovim predstavama. Konvencionalnost i nemačtvost naručenih voditelja obezbidle su uskost razmene mišljenja. Oni koji su predstavljali našu teatrološku misao štedeli su se za međunarodni simpozijum o temi »Kritičar u teatarskom procesu i kritičar izvan njega« koji se takođe zbio na ovogodišnjem Pozorju. Ostale manifestacije Igara (izložbe, prijemi, premiranja) imale su skromni obredno-odjavni karakter, sa izuzetkom 13. pozorja mladih čije su samostalne predstave pozorišnih akademija organizaciono kolidirale sa selektivnim repertoarom Tribine mladih.

BELOVIĆEVA DRAMATIZACIJA KRLEŽINOG »SPROVODA U TEREZIENBURGU«

S Dramom sarajevskog Narodnog pozorišta neumorni krležjanac Belović sačinio je mnogočudnu predstavu prema glembejkovoj prozi o palaćkom K. und K. – garnizonu, njegovom lažnom jubileju, gostima – varalicama i skandaloznom samoubistvu protivrečnog pukovskog intelektualca i obešaćene žrtve militarizma, oberlajtnanta Geze Ramonga (prenaglašeno kontrastna rola Gorana Savića). U sukobu sa nasilničkom krutošću i suženom svešću pukovnika Varoningu (dosledni Josip Pejaković), otrežnjen raskidom romantične veze s frivolnom barunicom Varonig, (odoljiva Nisveta Omerbašić), ovaj ranjivi vitez splina »ustrijelio se« neosnovano kažnjen, »petog dana svog kućnog zatvora.« Varonig u svojoj pogreboj besedi ne propušta priliku da uspomenu na talentovanog autsajdera i njegov čin nečasno difamira čudovišnom logikom nakaznog militarističkog kodeksa. Dopisana scena bordela otvara sramotnu prevaru delegacije »visokih japanskih oficira«, ali ne doprinosi zgušnjavanju drame, kao što to misli autor dramatizacije. Od sugestije spektakla odvraća nas geometrizovan mi-

zanscen, odsustvo sjaja, višezačni dekor u jednom univerzalnom vizuelnom ključu (Draga Turine). I ironizovana patetika rediteljskog i glumačkog izraza ne može da skrije manjak dramske akcije, verbalni narativni i monološki karakter ove proze, vešto pretočene u spojene sudove dijaloga, raspoređene na antagonističke tačke suprotnih stanovišta. Očigledno stvaralačke namere dramatizacije razatorne su se od izmišljanja funkcionalnih prišvaka i umetnuttih epizoda (»Ljubav Marsela Fabera-Fabriča za gospodnicu Lauru Varonigovu«), da bismo u celini dobili ovaj dramski prematurus Glembejevih inače sposoban da scenski oživi. Paradoksalnim ishodom reditelj Belović se našao nasuprot dramatizatoru Beloviću. Dramatizaciju je režijski ispleo m Marionetskim koncima; upotrebljivim, ali i upotrebljivim, mrežu bacio iksusnim gestom znalač bez briže za ulov, a rezultat bio je mršav: pregršt opštih krležjanskih mesta, poznatih modela, ohlađenih apostrofa. Ispoljenje dramskog umeća pokrilo je ulazak u teatarsku nutrinu, iako ga je Belović naslutio.

DVA BREŠANA DVA SVIBENA

Reditelj Zlatko Svilben imao je čak dve predstave na ovogodišnjem Pozorju: »Svečanu večeru u pogrebnom preduzeću« (u izvedenju Hrvatske drame Narodnog kazališta IVAN ZAJC s Rijeke i »Nečastivi na Filozofskom fakultetu« Narodnog pozorišta iz Leskovca, oba komada od istog, »povlašćenog« autora Iva Brašana. U prvom, gogolijadi naših naravi s ambicijom tragičke moralne katarze, pratili smo vešto izvezenu anegdotsku intrigu o povratku obogaćenog pečalbara u rodni dalmatinski kraj, gde izgledom na dobit od lokalnih faktotuma iznuduje za se grobnicu plemićke porodice »bez izdanka«, a onda šalje neočekivanog »naslednika« koji ih u neprilici učeni za znatnu gotovinu. Ujedno otvara na svečanoj večeri pogrebno preduzeće knjigovoda, jedini pravi potomak ugledne porodice i ličnost od moralnog integriteta. Dok ovaj umire, varalice su već izmakle. Gogoljevsko ogledalo pokazuje sva ružna lica malovaroškog miljea u grotesknim skraćenjima društvene perspektive i moralnog sakraćenja. Brešan nije dramatičar političkog teatra, već moralist političkog konteksta ljudske subbine. Svilben se u režiji zadovoljio satiričkom komedijskom stilizacijom realističkih (čak lokalnih boja) čija je povremena minucioznost usporila ritam i zaustavila kadencu ključnog prizora. Izdašni postupak s prostorom i vremenom razvijao se u predimenzioniranoj panteonskoj scenografiji (D. Sokolić) na neopravdanim mizansenskim rastojanjima. Igra glumaca bila je najslabija deo predstave. Uostalom kao i u predstavi Leskovčana Osećajući pravim rediteljskim instinktom da bi element fantastičnog predstavljača prevelik zahtev za leskovacki ansambl, nešto kao »prejaka doza realnog«, Svilben je faustovski motiv Brašanov preobrazio u psihološku dramu individue napadnute zlom kao bolesču, košmarnim snom kao otrovom laganog dejstva. »Moraltet« je napustio izmaglicu čudesnog i faustovske lektire, i nečiste sile umnožile su se realnim likovima poslužitelja Blažeka, dekana Bolteka i instalatera Miška. Sav otpor profesora filozofije i Šef-a marksističke katedre Rikarda Fausnera (!) da im se odupre završava se neuspehom. Zlo ga je obuzelo i »davo ga je odneo.« Nova linija komada koja se ocrtava prema kraju ujedinjuje vlast i crkvu u strahu od profesorove davolske rabote i izoštava satirično pero Brašanovo u denunciji makijativizma. U efektima režije ponovo iste mane: zloupotreba prostora i vremena, igra kao režijska manipulacija. Ipak jedna istinska glumačka kreacija i nesvakidašnja moć transformacije: Radiša Grujić (Boltek, Blažek, Miško). Sterijina nagrada ga je nepravdno zaobišla.

REVOLUCIONARNA TRSKA KOJA MISLI NIJE DOVOLJNA ZA DRAMU

Neobično daroviti, još uvek mladi hrvatski dramatičar Slobodan Šnajder posle krupnog dela »Hrvatski Faust«, u znaku jednog od najvećih mitova moderne književnosti, pregao je uz pomoć dramske dijalektike i svog ogromnog konceptualnog talenta da od intelektualne biografije jednog revolucionara i pisca autsajdera sagradi mnogočasno zdanje drame, da u danteovski ispovednom obliku tematizuje silnice jedne subbine, u mnogome egzemplarne, protivrečne, neintegriseane. Da »u prazan list na koji Revolucija upisuje svoj nalog« (Breht) i koji treba da bude Šinkov matični list, knjiga radosnica i knjiga žalosnica, njegova carte d'identité, upiše sve važne raskrsnice i skretnice duha, meandre i odrone, veru i sumnju, misao o »samodokidanju« i nagon za samoodržavanjem, ulje protivne dramske energije, fakta i fikciju, razmere bića i opstanka i o tome u Šinkovu ime položi računa pred nemilosrdnim božanstvom Revolucije odnosno teatra. Pretežak zadatak. Ali, kao što smo jednom već utvrdili: samo nedostizno je dovoljno stvarno za hrabrog dramaturga kakav je Šnajder. Drama »Confiteor« napušta mistiku Dantovih brojeva. Podeljena je na četiri dela »Živim«, »Umirem«, »Limbi« i »Raj«. Šnajder ne bira dramsku eposodu već nastoji da ispiše čitavu kvadraturu životnog kruga Šinkovog. Na sličan način reditelj Milčin sa disciplinovanim i inspirisanim ansamblom Albanske drame Pokrajinskog narodnog pozorišta iz Prištine, u globalnom znaku crkve (hrama), mizansenu obreda (ispovesti, žrtvovanja, disputa s bogom) razvija danteovsku šetnju od jedne stanice života i duha do druge i modernom tehnikom filmske montaže dovršava ideju o Šinkovom životu s onu stranu, vezujući ga za »načelo nade« iz 1968. Predstava je nepotrebno nosila još jedan znak čiste mimese: Staljinovu sliku ogromnih dimenzija. Za monumentalnu epizodu Babelia ili »smeh od strave« Istref Begoli je više no zasluzeno dobio Stepinu nagradu.

POLITIKA UPRAVLJA MALIM LJUDIMA: »SREĆNA NOVA 49.«

Na osnovu neobično živog i životnog sinopsisa Gordana Mihića koji je nosio prvobitni naslov »49.« reditelj Slobodan Unkovski otvara tematiku Informbiroa humanistički prema budućnosti pristrasnim poetskim neorealizmom »na strani poraženih, prokazanih i neshvaćenih.« Dakako pravdoljubive. Nigde spoj tragičnog i komičnog nije izveden na tananijem šavu života i istorije no u oporou priči o hapšenju studenta povratnika iz Sovjetskog Saveza Bote i sudbinu njegove »zavrbovane« ljubavi Vere, nežnog bludnog brata Pigija, kamenoresca udovca-oca razbucane porodice. Glumci Nenad Stojanovski (Pigli), Duško Kostovski (otac), Kiril Ristoski (Bota) i Snežana Stameska (Vera) našli su pravu meru autentičnih prilagođenja tragičnim likovima »malih ljudi« nošenih periferijskim vetrovima politike i politizovanog života. Uprkos štedljivoj a prostranoj scenografiji (Dinke Jeričević), reditelj Unkovski je uspeo da sačuva intimno scensko dejstvo i katarzu drame. Što se ne može reći i za režijski postupak Vide Ognjenović u komadu Dražislava Mihajlovića.

»KAD SU CVETALE TIKVE« (POSLE ŠESNAEST GODINA)

Sličnog porekla kao i Mihićeva priča, samo prodornjeg naturalističkog snimka, dramska istorija dušanovačkog mangupa i boksera Ljube Sretenovića – Vrapčeta, »Ljube šampiona«, kome politički

mirjana božin

RUČNI RAD, SAMOĆA

Vasiona je džemper
ručno ispletan
od sablasne vune
Ispleta ga je majka
udovica, golim rukama
na diluvijalnoj hladnoći
jednom kad smo bili
siromašni
kao zvezde
i psi lutalice
i očajnici koji se ne razumeju

PRESELJENJE

Dok se još sele
preostale stvari
sedaš na neki novi krevet
da predahneš
Pogledaš ovlaš
ispitivački zidove
stana koji opet nije tvoj
lako je trenutak
još ne umeš ni da se raduješ
što sediš i izbavljen
od doskorašnjih nedaća
– dišeš vazduh

staniša nešić

ORFEJEV DUH PEVA PRVU LJUBAV

(Vibracije)

Gde si sad moja Dušo?
Gde si sad moja plava,
leteća smrti?
Pevao sam s dvanaest miševa
u podrumu.

Crnim repovima – udaraljkama
dobovasmo po limenom podu.
Pevao sam s hromim gubavcima
na peščanim plažama mesečevim –
naše glasove je nosio ledeni veter.
Pevao sam s mrtvim klincima na auto-
stradama,
ali nikad kao s tobom.

Na kojoj terasi kog crnog grada
prostire rublje našeg plavog
andela-gusenice?
Gde su sad moje mrtve ruke?
Ledenim prstima,
pod smaragdnom kišom pevao sam u pustinji,
s kaktusima rastao iz peska.
Pevao sam na stadionima,
za 300.000 ljudi, ali sam!

Gde si sad moja plava Dušo?
ne vidim ništa,
slep starac, izliva elegije?
Smučio mi se svet seksa,
smučio mi se svet ironije,
smučio mi se svet ružnih
roboti, podvodača ekonomije,
jer uši ne čuju dečiju graju na ulici,
ritam motora plamenih jahti u zalivu,
jer oči ne vide dijamante na grudima
žena, snežne vrhove
Alpa usidrene u modar beskraj,
jer prsti ne dodiruju nežna lica
zanemelih govornika,
smučio mi se svet muzike!

Gde si sad moja plava Dušo?
Da krenemo u brda i skinemo
krystalnu kuglu, uz grmljavu
ekonomije da te dodirnem,
da me dodirneš dok mirno spavaju
naša deca rođena pre 18.000 godina,
dok hodam među gubavcima,
dok pevam ljudima razorenih
umova,
gde me to, u kakav svet
ova kiša sliva sve dalje od tebe.

milosav mirković

PROLEĆE, SASVIM PROLEĆE

Proleće sa travom od razgona
Sa travom od uloma
Sa narcisom iza bunara
Sa nautom iza vodenice
Sa nećujnim veslom poponca
Sa plavom sačmicom vinove loze
Sa meralom koja miriše na mlečni Zub
Sa zasućkom u svetu oniksa
Sa zečjim ječmom po selu Žarevu
Proleće sa mojim zanovetom
Proleće sa travom od razgona
Proleće sasvim proleće

SONET

Napušteno veslo ko iver kolevke
Odiseja što se nikad ne povrati,
Napuštena senka žene koja pati
U sumorni zaok i crne izgrevke,

Dokle pod vrbama potok seočanski
Žubori ko sačma lovca u tuđini,
Svakojaka čuda voda sobom čini
Vrti se ko konop srebrn padobranski.

A usnulo dete sujevernog leta
Sa jagode šumske dva malena cveta
U zubima drži, a senči ga arš.

Odisej u njemu ko puška zapeta
Sunčanice sutra biće prva meta,
Zato spavaj, spavaj sve dok ne ostariš.

TO NIJE TVOJE

To nije tvoje praskozorje
Ni moje nije ni njegovo,
To nije praskozorje na nišanu,
U suvoj vodovodnoj cevi,
Na pozornici gde vonjaju konji

Jedine Šekspirove podvale,

To nije praskozorje tvoje majke,
Moga očuha, njegove sestre u bolnici,
To nije sunčano plavetnilo
Ločačkih pasa, olinjnih tetreba,
To je samo jedan odblesak kopija
Svetog Nikite u varvarinskom polju.

obren markov

H. E. & ELL

Ell je umro
sa suzom u očima
i sa krvavim prugama na ledima
jer je noć pre nego što su ga prostrelili
vodio ljubav sa High Energy
H. E. je tada pobegla
i došla po mene u prekomurje
u to sam vreme imao problema sa zakonom
postigla je da izđem iz zatvora
pa smo najvećom brzinom posli kući
puno mi je pomogla da ozdravim
njeni poljupci su otvorili moje bolesno oko

Prošlo je puno vremena od tada;
nisu nas nikada tražili
niti zaboravili.
Pravo značenje tih događaja
je u tome
što smo H. E. i ja
izmenili život
lečim je a ona
upravo sada plače i mrmila
Ell, reci da li me voliš

trenutak života namenjuje ulogu poraženog i nameće ljudski uslov patnje, raste monumentalnom uzlažnom linijom do saznanja, otrežnjenja, izbjivanja. Askekska režija Vide Ognjenović kada da se bojala svakog izliva, patosa, intime, osušila je emotivni potencijal Mihajlovićeve ispovesti, izgubila je u otegnutom ritmu i surom prostoru izvesne suštvene dimenzije ličnosti i sukoba i lišila prizore one uzbudljivosti i napona koje nosi Mihajlovićev prozni izraz. Mimetička, s odstojanja, ispoljavanja glumačke igre bila su čudno sitničava i prihладna. Prvi put sam video Predraga Manojlovića izvan njegovog bogatog registra, Petra Kralja bez intonacije, rezervisanu Oliveru Marković. Preciznu plahost pokazali su u ovom realističkom izrazu uskih obala Aleksandra Nikolić (Dušica) Boris Komnenić (Apaš) i u naposletku Vuka Dunderović (Ruža). Dekor Marine Čutiřilo bio je doslovce ružan.

PASJA PO ANI

Šeligo je koncepcionalno blizak antičkim modešima drame (Edip, Medeja), prema kojima je trostil: predispozicija protagoniste, patnja radi nje i epifanija (drugi izraz za saznanje). Ana je revolucionarn-vernik absolutno odana svojim ljubavima: mužu, partiji, deci, domovini. Kao emigrant u prvoj zemlji socijalizma ne može da podnese oduzimanje dece i biva bačena na logorske muke. U skoro mističnoj epifaniji shvata surove protivrečnosti revolucije i svoju dvostrukost aktera i žrtve. Njena raspolučenost je neprebrobljivo, iskonski tragična. Ovu bezmalo monološku dramu s nekoliko sporednih antagonista, reditelj Dušan Jovanović režirao je u vidu ekspresivne pasije na pozornici, kao u kakvom po-dzemnom hodniku-mučilištu gde gromko odzvani su željeznički točkovi i tračnice („lokometna revolucije“?). Drama međutim ne bi dostigla svoje goleme dimenzije i snagu stihije bez uzbudljivog prisustva njene protagonistkinje Milene Zupančić, stalnog nosioca dramskog napona.

DRUGA MLADOST KOMEDIOGRAFA ALEKSANDRA POPOVIĆA

Kontraverzna komedija „Mrešćenje šarana“, olakso prihvaćena kao „komad po meri publike“ pokazuje se međutim kao ozbiljna kritička komedija moralnih naravi i običaja našeg posleratnog društva. Negdašnji pisac-anti-komada „Krmecić kas“ „Ljubinko i Desanka“ i dr. A. Popović u svojoj drugoj mladosti napisao je komediju čvrste fabule, originalnih tipova i gorko-smešnih satiričkih inverktiva. Slučajni aktori a najčešće malogradanski prilagođeni saputnici Revolucije: čiftce, primitivci, Šićeđije, skorojevići, kao da naseljavaju ponovo nušićevske urnebese, pozivajući se na daleko i ugledno poreklo još od Sterije, a bogme i na bliže srodstvo s tipovima Vojislava Jovanovića Maramba. Dejan Mijač je minucijskim karakteristikama opredio situacije i neprimetno odmotavao klupko zapleta, ostavljajući dokumentarnom projekcijom vidne tragove epoha i mena društva, koje su komedijski suvereno evoluirale u ličnostima. Uspešna u kameleonskom menjanju boja: Rada Đurićin, prepoznatljiva po upravo izvezrenom opanku naložnica Mica Mira Karanović, politički iznenada „ozvučen“ kumić Mita odličnog Branka Cvejića, „predratni“ imidž kim Sveti neuporedivog Bore Todorovića, pronicavo-ironična transformacija kapetana Vučurevića u tumačenju nikad boljeg Voje Bratovića, neposrednost Laze Ristovskog u ulozi Micićnog brata; svi oni održavali su visoki tonus predstave. Samo je gest Izet Hajdarhodžić imao nezahvalnu „ozbiljnu“ ulogu ariviste profesora Borka.

„Mrešćenje šarana“ je komedija u najboljoj tradiciji vitalnog srpskog humora, a predstava u nemametljivoj majstorskoj režiji Dejana Mijača, najpreciznije reflektuje njenu suštvinu i predstavlja komedijski vrhunac ovogodišnjeg Pozorja.